

Kankea Reki
02.01.01 /MN:
(Kopio sotka-arkistossa)

IISALMEN KOLJONVIRRAN TAISTELUPAIKAN INVENTOINTI 2000

*

Timo Ylimaunu

Museovirasto
Rakennushistorian osasto

Sisällysluettelo:

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tiivistelmä

Peruskarttaote

JOHDANTO	1
1. VIRRAN ITÄPUOLISEN ALUEEN VENÄLÄISTEN ASEMAT	5
1.1. Mansikkaniemi	5
1.2. Hietämäki	8
2. SANDELSIN ASEMAT VIRRAN LÄNSIPUOLELLA	10
2.1. Kauppila, Koljonvirran leirintäalue	10
2.2. Kauppilan ja Linnan talojen välinen taistelukenttä	11
2.3. Linnan ja Fredriksdalin eli Pölkkyniemen alueet	12
3. INVENTOINNIN TULOKSET JA MAHDOLLISISTA JATKOTOIMENPITEISTÄ	13
Kuvat	17
Kuvaluettelo	
Karttaluettelo	
Kartat	

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

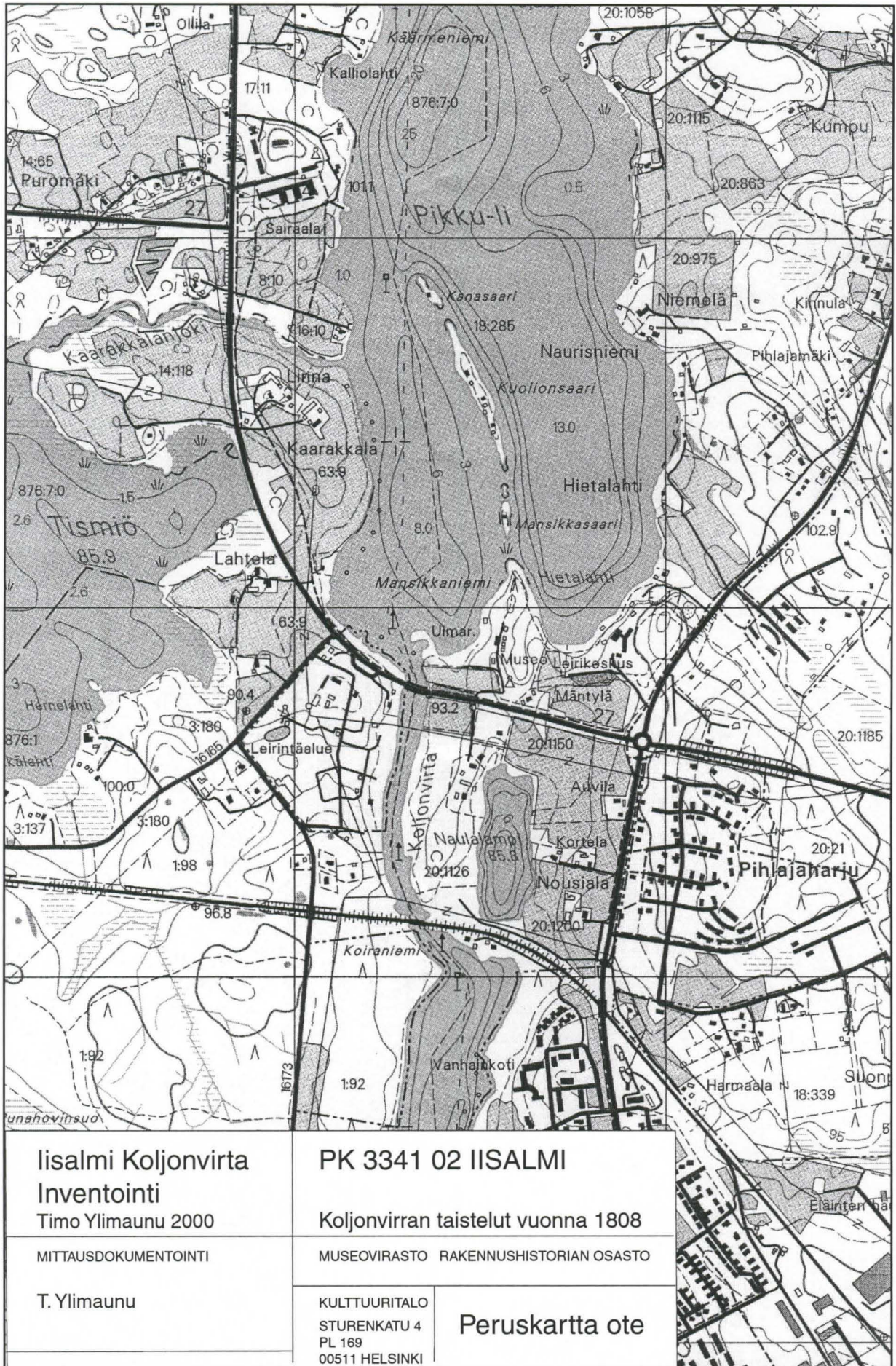
Kaupunki:	Iisalmi
Kohde:	Koljonvirta
Tutkimusten laatu:	Taistelupaikan Inventointi
Ajoitus:	Loka- ja marraskuu vuosi 1808
Peruskartta:	3341 02 IISALMI x=7305 76-78 y=2506 78-82 z= 6
Maanomistaja:	Iisalmen kaupunki, Iisalmen seurakunta, yksityinen taho
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, Rakennushistorian osasto
Inventoija:	Timo Ylimaunu
Kenttätöaika:	26. - 31.10. ja 1.11. - 3.11.2000
Tutkimusalueen laajuus:	noin yksi km ²
Tutkimusten kustantaja:	Iisalmen kaupunki
Tutkimuskustannukset:	20 000 mk
Löydöt:	Kolme liitupiippua, tuluspii ja yksi kvartsi-iskos (säilytyspaikka: Oulun yliopiston Arkeologian laboratorio)
MV-kuvat:	-
Diakuvat:	RHO KM 124 623: 1 - 29
Kirjeenvaihto: Museovirastolta	Iisalmen kaupungin tilaus
Kirjallisuus:	Dnro 504/304/19.10.2000 esim. Jouko Pennanen: Sven Dufva ja Koljonvirta 1808. Iisalmi 1982.
Kaivauskertomuksen sivumäärä:	17
Liitteet:	Peruskarttakopio 3341 02 sekä 9 inventointi karttaa
Inventointikertomuksen säilytyspaikka:	Museoviraston Rakennushistorian osasto, kopio Oulun yliopiston Arkeologian laboratoriossa.

Tiivistelmä:

Iisalmen Koljonvirran luona taisteltiin kahdesti Suomen sodan aikana: 1) 27. lokakuuta vuonna 1808 ja 2) 10.-11. päivien välisenä yönä marraskuussa samana vuonna. Ensimmäisessä taistelussa ruotsalais-suomalaiset joukot iskivät loistavan voiton eversti Sandelsin johdolla hyökkäävistä venäläisistä joukoista. Marraskuisessa ja toisessa kahakassa venäläiset voittivat majuri Dunckerin joukot.

Inventointi tehtiin loka- ja marraskuun taitteessa ja tällöin tarkastettiin varsinaisen taistelualueen maasto. Koljonvirran itärannalla, Mansikkaniemellä ja Hietämäellä, sijaitsivat parhaiten säilyneet taistelun aikaiset ja sen jälkeen tehdyt kiinteät rakennelmat. Mansikkaniemellä on kolmen tai neljän venäläisen tykkipatterin vallistuksia ja patterin toiminnasta syntyneitä kuoppajäänteitä. Niemen itärannassa sijaitsee myös venäläisten sotilaiden kalmisto. Hiekkamäen länsirinteessä on noin 30 venäläisten sotilaiden majoituskorsun pohjaa.

Virran länsipuolella sijaitsee Koljonvirran leirintäalueen alla mahdollisesti taistelussa tuhoutuneen Kauppilan talon rakennusten jäänteet samoin kuin Sandelsin joukkojen ampumahautoja. Leirintäalueella on ainakin yksi kalmisto. Leirintäalueen viereisestä pellostä löytyi mahdollisesti taistelun aikaisia liitupiippuja ym. tavaroita. Pikku-Iin rannasta löytyi ainoat Sandelsin joukkojen säilyneet poterot ja vallitukset.

Iisalmi Koljonvirta
Inventointi

Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

PK 3341 02 IISALMI

Koljonvirran taistelut vuonna 1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

Peruskartta ote

JOHDANTO

*”Oli Virran taistelu parhaillaan,
hänen viimeisens’ oli tää;
ja kaikki hetkestä riippui vaan,
Fahlander, Malm ja Duncker
alas rantaan jo rynnistää.”*

J.L.Runeberg: Vänrikki Stoolin tarinat. Luutnantti Zidén.

Iisalmen Koljonvirran Suomen sodan aikaista taistelualuetta inventointiin Museoviraston Rakennushistorian osaston toimesta 26.-27. ja 30.-31. lokakuuta sekä 3. marraskuuta 2000. Inventoinin rahoitti Iisalmen kaupunki ja kenttätyöt teki FM Timo Ylimaunu. Inventointi liittyy kulttuurimatkailemishankkeeseen, jolla on tarkoitus hyödyntää Koljonvirran taistelupaikkaa ja sen ympäristöä. Matkailemishanke Koljonvirta-projekti käynnistyi vuonna 1997 ja se päättyi vuonna 1999. Projektissa syntyi suunnitelmalla Koljonvirran alueen maisemallisesta hyödyntämisestä ja alueen palveluiden kehittämisestä niin, että näissä otettaisiin alueen historialliset arvot huomioon. Yksi tärkeä osa-alue projektissa oli alueen työpaikkojen säilyttäminen ja niiden lisääminen.

Taistelualue sijaitsee Iisalmen kaupungin pohjoispuolella, noin 1,5 kilometriä Iisalmen vanhasta kirkosta pohjoiseen (katso kartta 1 ja kuva 1). Koljonvirta on noin 50 metriä leveä, pohjois-eteläsuuntainen salmi, joka yhdistää yhdessä Kirkonsalmen kanssa Pikku-Iin ja Poroveden. Koljonvirran itäpuolella on Naulalampi, josta on 1800-luvulta peräisin olevien karttojen perusteella ollut yhteys Kirkonsalmeen. Naulalammen pohjoispuolella sijaitsee Mansikkaniemi, joka kohoaa muuta ympäristöään korkeammalle ja sieltä on oiva näköala virralle ja virran länsipuolelle Kauppilaan ja luoteen Linnaan. Kauppila ja Linna ovat vanhoja talojen paikkoja, joiden kautta kulki postitie Iisalmesta Ouluun. Kauppilan ja Linnan länsipuolella on Tismiö-niminen järvi. Niinpä Pikku-Iin ja Tismiön järvien väliin jää vain noin 300-400 metriä leveä kannas. Kauppilan talon itäpuolella postitie ylitti Koljonvirran siltaa myöten ja kulki Mansikkaniemen mäeltä Hietamäelle ja kaartui sieltä etelään kohti Iisalmen kirkkoa. Kauppa- ja postitie valmistui tosiasiallisesti vuonna 1776 ja seitsemän vuotta myöhemmin sitä pitkin voitiin ajaa kärryillä.

Inventoinnin aikana sain arvokasta ja hyödyllistä apua Jaana Luttiselta ja Jouko Pennaselta, mistä lausun heille suuret kiitokset. Jaana Luttinen on toiminut Koljonvirta-projektin johtajana ja Jouko Pennanen on tutkinut ja kirjoittanut Koljonvirran taistelusta.

Koljonvirran taistelu ja koko Suomen sota liittyvät yleiseurooppalaisiin 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä käytyihin Ranskan keisari Napoleonin aikaan saamiin sotiin. Suomen sodan tarkoituksena oli pakottaa niskuroiva Ruotsin kuningas mukaan mannermaasulkuun, jolla Englanti pyrittiin eristämään muusta Euroopasta. Venäjän tsaari Aleksanteri I sai Suomen palkkiokseen ja liitettäväkseen valtakuntaansa hyökkäyksestään Ruotsin alueelle. Koljonvirran ensimmäisen taistelun lopputuloksella on sanottu olleen muutakin merkitystä kuin vain se, että Sandels voitti loistavasti venäläiset. Taistelun lopputulos olisi ollut yksi syy siihen, miksi Aleksanteri I antoi Suomelle autonomisen aseman Venäjän valtakunnassa Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809.

Koljonvirran taistelua edelsi Lohtajalla syyskuun lopulla solmittu aselepo, minkä ehdoissa ruotsalaiset ja venäläiset kenraalit sopivat aselepolinjan kulkeväksi Iisalmen kirkon kohdalta. Tämän sopimuksen takia Savossa ruotsalaisia joukkoja komentanut eversti Sandels joutui laukaustakaan ampumatta luovuttamaan venäläisille joukoille Paloisvirran pohjoisrannalle, nykyisin aivan Iisalmen ydinkeskustan kohdalle, tekemänsä vahvat puolustuslinnoitteet ja siirtymään pohjoisemmaksi Koljonvirrälle. Paloisvirran linnoitteita ei voida enää löytää, venäläiset purkivat linnoitteista osan saatuaan ne haltuunsa ja loput ovat tuhoutuneet alueen rakentamisen yhteydessä. Linnoitteet ovat jääneet Paloisvirran pohjoisrannalla sijaitsevien rakennusten alle.

Koljonvirran sillan luona taisteltiin varsinaisesti kahdesti: ensimmäisen kerran 27. lokakuuta ja toisen kerran marraskuun 10. ja 11. päivien välisenä yönä. Tavallisesti näistä taisteluista muistetaan vain ensimmäinen, jossa Sandelsin johtamat ruotsalaiset joukot löivät ruhtinas Dolgorukin johtamat venäläiset. Taisteluista ensimmäinen käytiin Vanhan Oulun tien varressa, noin yhden kilometrin mittaisella matkalla, jolloin varsinainen taistelulentä ulottui Mansikkaniemen mäeltä virran sillan kautta aina Linnan talojen kautta Fredriksdaliin, Pölkkiemiemeen saakka. Sandels oli ryhmittänyt puolustavat joukkonsa porrastetusti virran länsipuolelle. Kauppilan talon alueella oli savolaisten pataljoona ensimmäisinä puolustuslinjana. Pääjoukot ja osa tykistöä olivat ryhmittyneet Linnan talon mäelle, missä osa jalkaväestä oli hyökkääjältä piilossa Linnan mäen pohjoisrinteen alla. Hyökkäävän venäläisen armeijan tykistö oli pääosin ryhmitetty Mansikkaniemen mäelle. Kartta-

aineiston ja kirjallisten lähteiden perusteella voidaankin virran molemmin puolin olevat asemat ja niiden jäänteet identifioida joko Sandelsin joukkojen tai venäläisten joukkojen jälkeensä jättäviksi.

Marraskuussa taisteltiin virran itäpuolella Mansikkaniemestä itään sijaitsevan Hietämäen ympäristössä, jolloin ruotsalaisten hyökkäävät joukot yrittivät edetä venäläisten selustan kautta virran sillalle ja tuhota sen. Ensi hämmästyksestään toivuttuaan venäläiset joukot löivät kuitenkin ruotsalaisen hyökkäyksen Hietämäellä (kuva 2). Tämän taistelun jälkeen Sandels ei voinut enään muuta kuin aloittaa vetäytymisen ensin Ouluun ja sitten Tornion kautta Ruotsin puolelle tuhoisaksi osoittautuneeseen talvileiriin.

Suomen sodasta ja Koljonvirran taisteluista on kirjoitettu hyvinkin paljon, enkä käy läpi olemassa olevia tutkimuksia ja kirjoituksia. Itse olen tutustunut Koljonvirran taisteluihin lähinnä Suomen historian yleisesitysten sekä C. O. Nordensvan'n *Finska kriget 1808-1809* (Stockholm 1898), *Generalstabeln Sveriges Krig Åren 1808 och 1809, femte delen*, (Stockholm 1910) ja erityisesti Jouko Pennasen *Sven Dufva ja Koljonvirta 1808* (Iisalmi 1982) -kirjojen kautta.

Inventoinnin tarkoituksena oli selvittää mitä loka- ja marraskuisiin taisteluihin liittyviä rakenteita ja jälkiä on säilynyt Koljonvirran alueella ja kuinka hyvin ne ovat säilyneet. Virran itäpuolelta tunnettiin entuudestaan hyökkäävän, venäläisen armeijan tekemiä rakennelmia, kuten tykkipatterien asemapaikkoja ja majoituskorsuja (kartta 3 ja 4). Sen sijaan puolustavan ruotsalaisen armeijan puolustusrakennelmia alueella ei tiettävästi ollut säilynyt, koska varsinainen taistelukenttä on ollut taistelun jälkeen 192 vuoden ajan viljelyskäytössä eli aktiivisessa maanmuokkauksessa. Toisen, marraskuisen taistelun aikana ei tehty minkäänlaisia hyökkäysrakennelmia ja taistelualueella olikin lähinnä vain venäläisten maahan kaivamia majoituskorsuja, joiden ympärillä taisteltiin (kartat 4 ja 5, kuva 8). On myös huomattava, että ensimmäinen taistelu, 27.10., käytiin sulan maan aikana ja aikaisten kirjoitusten mukaan kauniissa syysäässä, mutta talvi oli tullut Ylä-Savoon ennen marraskuista taistelua ja maaperä oli tuolloin jo jäässä.

Molemmat Koljonvirran taistelut olivat hyvin pitkälle pistimillä käytyjä lähitaisteluita mies miestä vastaan, mikä johtui 1800-luvun alun aseistuksesta, etenkin yksittäisen sotilaan käsiaseen tehokkuudesta ja latausnopeudesta. Ensimmäisessä taistelussa molemman puolen tykistöllä oli myös merkitystä, mm. venäläisten ruhtinas Dolgoruki sai surmansa Sandelsin tykistön tullessa (katso kuvat 3 ja 5). Venäläinen tykistö oli lukumääräisesti voimakkaampi ja se pystyi ampumaan enemmän laukauksia kuin ruotsalainen tykistö. Venäläinen tykistö sijoittui Oulun tien molemmille

puolille Mansikkaniemen mäelle ja niemen kärkeen, mistä se ampui länteen virran yli ja luoteeseen Linnaan, missä sijaitsivat Sandelsin pääpuolustusasemat. Yksi venäläinen tykkipatteri, kaksi tykkiä, yritti kiertää Hietämäen kautta pohjoiseen Pikku-Iin itärantaa pitkin Sandelsin joukkojen selustaan Lapinniemielle. Ruotsalais-suomalainen tykistö sijaitsi Linnan talon alueella, missä oli kaksi patteria, ja pohjoisempana Fredriksdalissa, myös kaksi patteria. Sandelsilla oli käytettävissään yhteensä 14 tykkiä. Venäläisten jalkaväellä ja ratsuväellä oli käytössään yhteensä 34 tykkiä.

Ruotsalaisia sotilaita kaatui lokakuaisessa taistelussa yhteensä 34 ja haavoittui 282. Venäläiset joukot menettivät kaatuneina 221 ja haavoittuneina 479 sotilasta. Sandelsin joukot ottivat lisäksi 73 vankia. *Sveriges Krig* -kirjassa (Generalstabeln, Stockholm 1910) taistelu mainitaan yhdeksi verisimmäksi taisteluksi koko Suomen sodan aikana. Osa Sandelsin joukkojen kaatuneista haudattiin luultavasti Linnan talon mäen etelärinteeseen, muuta tietoa ei ole. Venäläisiä kaatuneita on haudattu sekä virran länsipuolelle, Kauppilaan, että itäpuolelle, Mansikkaniemeen, Hietämäkeen ja nähtävästi Pikku-Iin Kuolionsaareen (katso kartta 6; Pennanen 1982). Saarta on mahdollisesti alettu kutsua vasta taistelun jälkeen Kuolionsaareksi. Jukka Pennaselle kerrottujen tietojen perusteella ainakin vielä 1900-luvun alussa on Pikku-Iin saariin päästy saaria yhdistäneiden kivikkojen kautta. Pennasen mukaan venäläisten jalkaväki käytti kivikkoja hyväkseen siirtyessään Pikku-Iin saariin, mistä se tulitti Sandelsin joukkojen sivustaa (suullinen tieto J. Pennanen 3.11.2000).

Koljonvirta-projektissa on valmistettu taistelualueesta maisemanhoitosuunnitelma, jonka yhtenä tarkoituksena on tuoda esille säilyneet taistelun jäänteet ja myöhemmin esitellä muinaismuistoja suurelle yleisölle historiapolun avulla. Polku on suunniteltu kulkeväksi pääasiassa virran itäpuolella, Mansikkaniemen ja Hietämäen alueelle, missä sijaitsevat aikaisemmin tunnetut taistelun aikana ja sen jälkeen syntyneet muinaismuistot sijaitsevat. Sen sijaan varsinaisella taistelukentällä ei aikaisempien tietojen perusteella sijainnut säilyneitä muinaisjäänteitä.

Koljonvirran alue on merkitty arvokkaaksi kulttuurimaisemaksi seutukaavaan. Mansikkaniemellä sijaitsee kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi kohteeksi luokitellut Juhani Ahon museon rakennukset. Ympäristöministeriö ja Museovirasto ovat luokitelleet alueen valtakunnallisestikin arvokkaiden kulttuurihistoriallisten ympäristöjen joukkoon.

Virran yli on ollut rakennettuna ainakin neljä eri siltaa. Mahdollisesti ensimmäinen on ollut se pukkisilta, jonka luona taistelut käytiin vuonna 1808. Pukkisillan aivan tarkkaa sijaintia ei tiedetä, mutta se lienee sijainnut joko nykyisen sillan kohdalla tai aivan sen eteläpuolella, korkeintaan

kymmenen, kaksikymmentä metriä nykysillasta etelään. Pukkisillan tilalle tehtiin 1800-luvun kuluessa tukevampi hirsiarkkusilta, joka sijaitsi aivan nykyisen sillan kohdalla. Nykyisen sillan alta, virran itärannalla pistää rantahiekasta esiin ainakin yksi hirsi, joka kuuluneen hirsiarkkusillan rakenteisiin (kartta 7; kuva 4). Vuonna 1929 hirsiarkkusilta korvattiin teräsbetonisella sillalla, joka rakennettiin hirsiarkkusillan pohjoispuolelle. Vuonna 1971 virran yli valmistui nykyisin käytössä oleva teräsbetonia oleva ontelolaattasilta, joka rakennettiin vanhan hirsiarkkusillan kohdalle.

Uusi silta ja nykyinen Oulun ja Iisalmen välinen, korotetulle penkereelle tehty maantie hallitsevat koko Koljonvirran alueen historiallista maisemaan. Maisema oli taistelujen aikaan ja on sen jälkeenkin ollut avointa maalaismaisemaa. Virran länsipuolella ei avonaisessa maisemassa puita juurikaan ollut, kun taas Mansikkaniemellä on kasvanut ja kasvaa edelleenkin vanhaa mäntymetsää, minne venäläiset asensivat osan tykkipattereistaan 27.10.1808.

Eräisiin maaston kohtiin on asennettu opastetaulut. Mansikkaniemeä kiertää luontopolku ja niemellä olevan tykkipatteriaseman kohdalla on opastetaulu. Muita venäläisten kohteita ei ole maastoon merkitty. Linnan talojen kohdalla on yksi opastetaulu, jonka teksti on kuitenkin täysin haalistunut eikä taulua voi enää lukea.

1. VIRRAN ITÄPUOLISEN ALUEEN VENÄLÄISTEN ASEMAT

1.1. Mansikkaniemi.

Mansikkaniemeltä tunnettiin ennen inventointia kolmen venäläisen tykkipatterin asemaan ja venäläisten joukkojen majoituskorsujen pohjia (kartta 8). Mansikkaniemen mäellä sijaitsevan Juhani Ahon museon alueelle on siirretty virran länsipuolelta vanha, paikallisen perimätiedon perusteella Suomen sodan aikainen aitta, jota kutsutaankin sota-aitaksi. Aitta on ollut ainoa taistelun aikaiselta tulipalolta säilynyt rakennus Kauppilan talon pihapiirissä, missä muut rakennukset tuhoutuivat venäläisten joukkojen tulituksessa.

Sota-aitan länsipuolella sijaitsee halkaisijaltaan noin viisi metrinen maakumpu, jota nimitetään patterikummuksi. Kummun selitetään olleen osa venäläisen tykistön aseman suojavallia, mikä voi tietysti pitää paikkansa. Se tiedetään, että ruhtinas Dolgoruki sijoitti osan tykistöstään Oulun tien

pohjoispuolelle, alueelle, missä kumpu sijaitsee. Voi olla, että tämän patterin toimintaan liittyvät aitan itäpuolella itään laskevan rinteeseen yläosassa olevat painaumat, jotka voivat olla miehistön suoja, korsuja, ammusvarastokuoppia tai muita sellaisia rakennelmia.

Painaumista suurin on muodoltaan pyöreä, halkaisijaltaan noin 6,5 metriä ja yhden metrin syvä. Painaumaan kiertää länsiosastaan avoin noin yhden metrin levyinen valli.

Painauman pohjoispuolella on kaksi itä-länsisuuntaista, 3,5 metriä pitkää, yhden metrin levyistä ja 0,2 metriä syvää uraa. Urien koillispuolella sijaitsee mahdollisesti korsun pohja, joka on muodoltaan neliön muotoinen. Sivut ovat 3,5 metriä pitkät ja se on vajaan yhden metrin syvä. Tämän korsun pohjan luoteispuolella on vielä yksi 3,5 metriä pitkä ja yhden metrin leveä ura.

Mansikkaniemen kärjessä olevalla korkealla harjanteella on 12 metriä pitkä, noin kaksi metriä leveä ja 0,5 metriä korkea tykkipatterin valli. Valli on hieman kaareva eli valli pullistuu länteen päin, Sandelsin asemia kohti. Luontopolun opastetaulussa kerrotaan, että ainakin aikaisemmin vallissa on ollut havaittavissa neljän tykin asemat, jotka erottuvat nykyisin huonosti, sillä koko valli on aluskasvillisuuden peitossa.

Vallin ja harjanteen etelärinteessä on ainakin neljä pyöreää kuopannetta, joiden halkaisija on noin yksi metri ja syvyys noin 0,3 metriä. Patteriaseman pohjoiseen laskevassa rinteessä on myös vastaavia painanteita kolme kappaletta. Kuopanteet tai painanteet voinevat olla tykkejä suojanneiden jalkaväen sotilaiden poteroita tai sitten Sandelsin tykistön ampumien kranaattien räjähdyskuoppia.

Niemen nokassa on vielä toinen tykkipatterin vallitus. Se on samankokoinen kuin edellä esitettykin eli 12 metriä pitkä ja kolme metriä leveä. Valli on yhdestä kahteen metriä korkea. Vallin itäpuolella ja vallin eteläpäässä on mahdollinen majoituskorsunpohja. Painanne on neliskulmainen ja sen sivut ovat kolme metriä pitkät ja se on 0,5 metriä syvä. Vallin toisessa päässä on myös painanne, joka lienee syntynyt kun asemaa on tehty.

Juhlakentän kaakkoisrinteen yläosassa on kuusi soikeaa painannetta, jotka ovat 1,8 - 3,5 metriä leveitä ja 2,5 - 4,5 metriä pitkiä. Seuraavassa on kuoppien koot esitetty etelästä kohti pohjoista:

1. Mitat: 3,3 metriä pitkä, 2,5 metriä leveä ja 0,5 metriä syvä. Kuopan täytteenä on lahoa puuta ja modernia tavaraa.

2. Mitat: 2,5 metriä pitkä, 1,8 metriä leveä ja 0,3 metriä syvä. Täytteenä tiiliä ja muuta rakennusjätettä.
3. 4,3 metriä pitkä, 3,5 metriä leveä ja 0,5 metriä syvä.
4. 4,5 metriä pitkä, 3 metriä leveä ja 0,7 metriä syvä.
5. 4,2 metriä pitkä, 3 metriä leveä ja 0,4 metriä syvä.
6. Samankokoinen kuin edellinen, mutta mutta kuoppa voi olla moderni.

Ensimmäisen ja toisen kuopan välissä on kaksi pienempää, pyöreää kuopannetta, halkaisija on yksi metri ja syvyys on 0,2 metriä.

Painauumat voivat olla venäläisten tykkiasemia, jotka sijoitettiin tälle paikalle lokakuisen taistelun jälkeen. Juhlakentän länsipuoleisen ja itäpuoleisen rinteiden yläosassa olevat painauumat ja vallitukset lienevät venäläisten, hieman, porrastettua tykistöasemaa. Se tiedetään, että venäläiset jäivät Mansikkaniemelle useaksi viikoksi taistelun jälkeen.

Juhlakentän koillisrinteen yläosassa on yksi kuoppajäännös, jonka pituus on 5,2 metriä ja leveys 3,8 metriä. Syvyyttä kuopalla on yksi metri mitattuna kuopan länsireunasta ja kaksi metriä syvemmältä rinteestä mitattuna. Kyseessä lienee majoituskorsu.

Korsun koillispuoleisessa mäntykankaassa on epämääräisiä painaumuksia, jotka on identifioitu venäläisten sotilaiden kalmistoksi. Sotilaiden luita on löydetty myös Hietämäen eteläpuolella olevan liikenneympyrän alueelta ja Kuolionsaaresta (katso myös kartta 6). Maakuntamuseotutkija Hannu-Matti Wahl (suullinen tiedonanto 19.11.2000) kertoi, että Kuolionsaaren eteläpäässä on ollut jalkaväen ampumasuojia. Inventoinnin aikana saarella ei käyty, joten näiden ampumasuojien kohtalosta, ovatko ne säilyneet tähän päivään, ei ole varmuutta.

Mansikkaniemen kalmiston kaakkoispuolella ja aivan metsän reunassa on 13 metriä pitkä ja yhden metrin leveä kiviröykkiö. Kyseessä lienee pellon raivausröykkiö. Tämän tulkinnan ainakin voi esittää röykkiön sijainnin perusteella.

Mansikkaniemen länsirinteestä on tielaitos poistanut pintamaat eli peltokerroksen maantien pohjoispuoleisesta osasta rinnettä, minkä takia siinä saattoi tehdä havaintoja mitä pintamaan alapuolella on. Alueella oli yksi liitupiipun varren kappale ja kvartsi-iskos. Liitupiipun varren iästä ei voi sanoa mitään ja se jätettiin paikoilleen. Yhden kvartsi-iskoksen perusteella ei voi tehdä sitä johtopäätöstä, että paikalla olisi kivikautinen asuinpaikka. Jotta tämä voitaisiin varmasti todeta, täytyisi paikalla tehdä koekaivaus. Rinteessä pitäisi olla Sandelsin joukkojen ampumia kuulia ja

kranaattien sirpaleita, sillä aikalaiskuvauksissa kerrotaan, että maa oli kuin kynnetty tykkien ammusten jättämistä jäljistä. Pintamaan poisto on pahoin tuhonnut kohdetta, minkä takia arkeologiset kenttätutkimukset ovat perusteltuja tällä alueella (kuva 5).

Mansikkaniemen ja Ouluntien eteläpuoleiselta peltoalueelta ei löytynyt mitään jäänteitä siellä sijainneista venäläisten tykkipatterien asemista. Venäläiset levittivät Sandelsin vastahyökkäyksen jälkeen tykkiasemansa Mansikkaniemen mäen länsirinteeseen koko rinteen pituudelta, jotta olisivat voineet torjua virran yli mahdollisesti tulevan vastahyökkäyksen. Ruotsalais-suomalaiset joukot pysähtyivät kuitenkin virran länsirannalle, mistä jatkoivat venäläisten tulittamista aselepoon saakka. Taistelun kuluessa rinteeseen ammuttiin huomattava määrä kuulia, jotka tekivät aikalaiskuvausten perusteella uria maanpintaan.

Mansikkaniemen mäen korkeimmalla kohdalla sijaitsee valurautainen, kirkontornia muistuttava ruhtinas Dolgorukin muistomerkki, joka on pystytetty vuonna 1848 (kuva 6). Ruhtinas menehtyi lokakuuisessa taistelussa Sandelsin tykistön ampumaan osumaan. Muistomerkkin rahoitti Dolgorukin suku ja sen pystytti kaatuneen ruhtinaan morsian. Merkki on Suomen vanhin rautainen sotamuistomerkki. Muistomerkissä on Dolgorukin sukuvaakuna ja merkkiä kiertää Suomen sodan aikaisista tykeistä tehty aita.

1.2. Hietämäki

Mansikkaniemestä itään sijaitsevan niittyaukean toisella puolella on Hietämäki, jonka länsirinteessä sijaitsee Iisalmen seurakunnan omistama Metsäpirtin leirikeskus. Mäki on melko jyrkkä rinteinen, etenkin luoteisrinteestään, missä on vanha soranottokuoppa. Mäen alemmilla rinteillä kasvaa vanhaa kuusikkoa ja korkeimmalla kohdalla myös vanhaa männikköä.

Leirikeskuksen rakennusten itäpuolisessa rinteessä on noin 30 maahan kaivettua neliön muotoista, mutta eri kokoista kuoppaa tai painaumaa, jotka erottuvat selvästi maastossa (katso kartta 5, kuva 8). Eräät kuopista ovat kooltaan vain noin kaksi kertaa kaksi metriä, muuta suurin osa on mitoiltaan 7-8 metriä pitkiä ja 5-6 metriä leveitä ja miltei yhden metrin syviä. Kuoppien länsiosassa, alarinteessä on yleensä noin metrin leveä aukko. Muita rakenteellisia yksityiskohtia ei ole havaittavissa.

Kuopat ovat Hietämäkeen majoittuneiden venäläisten joukkojen majoituskorsuja. Osa korsunpohjista on tuhoutunut pohjoiseen kulkevan maantien rakentamisen yhteydessä. Aivan mäen länsirinteessä sijaitsee yksi osittain tuhoutunut korsunpohja, joka on kärsinyt vaurioita leirikeskuksesta pohjoista kohti kulkevan polun tai tien teon yhteydessä.

Aivan Hietämäen korkeimmalla kohdalla on muutama loiva reunainen kuopanne, jotka voivat olla venäläisten tekemiä. Ainakin mäen laelta avautuu hyvä näköala ympäröivään maastoon, minkä takia paikka on voinut olla tähystys- tai vartiopaikka.

Lokakuisen taistelun jälkeen osa venäläisistä joukoista majoittui Hietämäen rinteeseen kaivettuihin korsuihin. Näissä korsuissa majoittuneisiin venäläisiin joukkoihin törmäsi majuri Dunckerin johtama ruotsalainen hyökkäysosasto marraskuun 10. ja 11. päivien välisenä yönä. Sandels oli antanut Dunckerin tehtäväksi kaartaa idästä venäläisten selustaan, tunkeutua yllätyksen turvin venäläisten osastojen lävitse virran sillalle ja tuhota se. Kuitenkin yön pimeydessä käydyssä kahakassa Dunckerin joukot joutuivat vetäytymään, kun ensin vangiksi otettuja venäläisiä ei ehditty riisua aseista ja ne hyökkäsivät ruotsalaisen osaston kimppuun näiden jouduttua taistelukosketukseen venäläisten joukkojen kanssa. Taistelu käytiin pääasiassa juuri Hiekkamäessä sekä sen ja Mansikkaniemen välisessä metsikössä (kuva 2, missä kuvittaja on kuvannut taistelun öiselle sillalle). Duncker menetti kaatuneina 26, haavoittuneena 73 ja vangiksi joutuneena 94 miestä. Venäläiset menettivät kaatuneina kolme upseeria ja haavoittuneena 170 upseeria, aliupseeria tai sotilasta. Dunckerin joukot vangitsivat seitsemän venäläistä sotilasta.

Hietämäen alueelta ja mäen eteläpuolella olevan liikenneympyrän alueelta löydetty luut kuulunevat venäläisille kaatuneille. Sandelsin joukkojen kaatuneita voi olla myös näissä hautauksissa mukana, koska ei tiedetä minne venäläiset hautasivat marraskuussa kaatuneet vihollisen sotilaat (tiedot J. Pennaselta 3.11.2000).

Lokakuisen taistelun aikana ruhtinas Dolkoruki käski yhden tykkipattereistaan kiertää Hietämäen kohti Lapinniemeä Sandelsin joukkojen selustaan. Fredriksdaliin sijoitettu yksi Sandelsin tykkipattereista huomasi kuitenkin tämän ja ampui venäläisen tykkipatterin taistelukyvyttömäksi. Pikku-Iin itärannalla, rantapenkassa, Hietämäen pohjoispuolella on mahdollisesti luonnon muovaama suoja, jotta on mahdollisesti voitu käyttää tykkien sijoituspaikkana ja ampumasuojana. Paikalta on suora näköyhteys Linnaan. Tästä paikasta ei kuitenkaan löytynyt mitään maanpinnalle näkyvää, minkä perusteella paikka olisi voitu identifioida tykkipatterin asemaksi. Jukka Pennasen (tiedot

3.11.2000) mukaan kyseinen venäläinen patteri tuhoutui Hietämäen ja Lapinniemen väliselle tielle. Mikäli näin on, ei tykkipatterista löydykään minkäänlaisia jälkiä.

2. SANDELSIN ASEMAT VIRRAN LÄNSIPUOLELLA

2.1. Kauppila, Koljonvirran leirintäalue

Koljonvirran leirintäalue sijaitsee alueella, missä aikaisimmin oli Kauppilan talo. Koljonvirran alue, Kauppilan ja Linnan talot ovat Iisalmen vanhinta historiallisen ajan asutusaluetta, joka asutettiin jo 1500-luvulla (suullinen tieto J. Luttiselta 31.10.2000). Virran taistelun aikana Kauppilan taloryhmä paloi maantasalle ja tulelta ei säästynyt kuin yksi aitta, jo aikaisemmin mainittu Sota-aitta. Taistelun jälkeen paikalle rakennettu uusi Kauppilan talo paloi vuonna 1894 poikien tupakanpolton takia.

Paikallinen Matti Tossavainen oli kertonut Jouko Pennaselle (13.09.1978), että virran taistelussa tuhoutuneen Kauppilan talon jäännöksiä oli löydetty nykyiseltä leirintäalueelta (kartta 9). Nämä hiiltyneet rakennuksen jäännökset olivat tulleet esille nykyisen kioskirakennuksen ja rannan väliseltä alueelta. Mikäli näin on, sijaisi silloinen Kauppila lähempänä rantaa kuin tilan nykyinen päärakennus, joka toimii nykyisin leirintäalueen päärakennuksena. Palaneen rakennuksen jäännösten ei välttämättä tarvitse kuulua tilan silloiselle päärakennukselle, koska tiedetään, että taistelun aikana tilan kaikki rakennuksen yhtä lukuun ottamatta paloivat. Ja on muistettava myös, että tilan kaikki rakennukset paloivat uudelleen 1800-luvun lopussa, jonka takia hiiltyneet jäänteet voivat olla myös Suomen sodan jälkeen rakennetun talon jäännöksiä.

Kauppilan talon alue on ollut avointa viljeltyä maalaismaisemaa, jossa on kasvanut siellä täällä yksittäisiä puita. Virran länsirannalla on alkanut kasvaa tiheämpää puustoa vasta, kun Koljonvirran leirintäalue perustettiin 1970-luvulla. Alue on ollut taistelun jälkeen voimakkaan maankäytön piirissä, eikä tältä alueelta löytynyt maastotarkastuksen yhteydessä mitään maanpinnalle havaittavia rakennelmia ja jäänteitä.

Lokakuisen Virran taistelun aikana Sandelsin ensimmäiset puolustuslinjat olivat heti sillan länsipuolella, Kauppilan talon alueella. Kauppilaan oli ryhmitetty savolaispataljoona, jonka sotilaita venäläiset kutsuivat tarkka-ampujiksi (katso myös kartta 2; suullinen tieto J. Pennaselta).

Ruotsalaisten joukkojen ampumahaudat tai poterot oli kaivettu virran suuntaisesti Kauppilasta etelään päin. Kauppilan talojen luona ne kaartuivat luoteeseen jatkuen Ouluntien suuntaisesti Linnaa kohti. Jukka Pennanen oli saanut paikalliselta Matti Tossavaiselta tietoonsa (13.09.1978), että leirintäalueen päärakennuksen edestä löytyy 1,3 metrin syvyydestä osa ampumahautaa, jonka seiniä oli tuettu pyöreillä puilla. Rakenteita ei ollut tuhottu eikä vahingoitettu kaivuutöissä ja ne oli peitetty. Nämä rakenteet sijaitsivat rakennuksen edessä olevan pihatien alla.

Leirintäalueen itälaidassa sijaitsevan pienen lammen pohjoispuolelta löytyi vuonna 1920 pääkalloja ja muita ihmisluita. Sakari Pälsi tutki löytöpaikan, jäännökset ja tuli löytyneiden nappien perusteella siihen johtopäätökseen, että löydettyt luut kuuluivat venäläisille sotilaille. Kalmistoalue sijaitsee edellä mainitun lammen ja tilan navetan välisellä alueella. Kalmiston viereen pystytettiin muistokivi kaatuneille vuonna 1995. Muistomerkin lahjoitti Iisalmen Lions Club (katso myös kartta 7).

Leirintäalueen luoteispuolella ja nykyisen Ouluntien itäpuolella sijaitseva peltoalue oli kesän jälkeen aurattu ja käännetty. Pintakerroksessa oli paljastuneena erilaisia esineiden kappaleita. Pellon eteläosassa on liitupiippujen palasia, joista otin talteen kaksi kopan pohjakappaletta ja yhden varren palan. Itäreunassa, lähellä Ouluntietä, oli myös punasavikeramiikkaa, lasia ja piitä, minkä myös korjasin talteen. Piipun kopista toinen on niin kutsutun simpukkapiipun kopan pohjakappale. Piippu ajoittuneen aivan 1700- ja 1800-lukujen taitteeseen. Toisessa piipussa on kaksi ja puoli senttiä pitkä varsi. Piipun nipukan pohjassa on epäselvä leimakuvio ja sen koppa on kokonaan rikkoutunut, minkä takia piippua ei voi ajoittaa. Löytynyt pii-iskos on tavallinen tuluspiin kappale, mitään muuta siitä ei voi sanoa. Rautaa tai mitään muuta metallia en paikalla havainnut, mutta koska alue on ollut taistelukenttänä, niin metallia paikalta varmaankin löytyy. Tässä työssä pitäisi käyttää apuna metallinilmaisinta.

2.2. Kauppilan ja Linnan talojen välinen taistelukenttä

Tämä alue on ollut voimakkaassa maatalouskäytössä taistelun jälkeen, minkä takia Tismiö ja Pikku-Ii-järvien väliseltä kannakselta ei löytynyt taistelun jäänteitä kuin yhdestä kohdasta (kartat 2 ja 9, kuva 7).

Nykyisen pyörätien ja Pikku-Iin välisessä rannassa sijaitsee pieni mökki, jonka eteläpuolella on noin 50 - 60 metriä pitkä, koivua ja leppää kasvava lehtipuualue. Alueen pohjoisreunassa, aivan mökille vievän tien reunassa on 11 metriä pitkä, kolme metriä leveä ja yhden metrin korkea valli, jonka pohjoispuolella on kaksi metriä leveä ja metrin syvä ”hauta” Tämä syvennys on vallin mittainen ja haudan eteläpuolella sijaitsee toinen, mutta matalampi valli. Kyseessä saattaisi olla Sandelsin rakennuttama tykkipatterin vallitus tai muu ampumasuoja.

Tästä vallirakennelmasta noin 30 metriä etelään ja noin kymmenen metriä pyörätiestä itään sijaitsee munuaisen muotoinen kuoppajäännös. Kuopan on 2,2 metriä pitkä, 1,8 metriä leveä ja 0,5 metriä syvä. Kyseessä on melko todennäköisesti Sandelsin joukkojen sotilaiden ampumakuoppa.

Tästä kuopasta etelään noin kahdenkymmenen metrin päässä sijaitsee neljä tai viisi epämääräistä kuoppajäännöstä. Näistä kaksi muistuttaa hieman kuopparakennuksen pohjaa, koska niiden eteläpuoleisissa matalissa valleissa on mahdolliset oviaukonkolot. Rakennuksen pohjat ovat viisi ja seitsemän metriä pitkät ja kolme-neljä metriä leveät. Toinen, eteläisempi pohja, on muodoltaan hieman soikea kun sitä vastoin pohjoisempi on neliskulmainen. Näiden pohjien pohjoispuolella on kaksi tai kolme epämääräistä kuoppajäännöstä.

Nämä kaikki jäännökset sijaitsevat hyvin lähellä Pikku-Iin rantaa ja erittäin matalalla. On hankalaa tulkita jäännöksiä asumusten tai asuinkorsujen jäänteiksi. Voi tietysti olla, että ne liittyvät taistelun jälkeiseen tilanteeseen ja ovat Sandelsin joukkoihin kuuluneiden sotilaiden yöpymiskorsuja. Silloin ne olisivat olleet käytössä ehkä vain yhden yö - taistelun jälkeisen yön - koska Sandels vetäytyi seuraavana yönä Koljonvirralta.

2.3. Linnan ja Fredriksdalin eli Pölkkyniemen alueet

Sandelsin joukkojen pääpuolustus asemat sijaitsivat Linnan mäellä Iisalmen ja Oulun välisen postitien molemmiin puolin, mihin oli sijoitettu tykkipatterit (katso kuva 1 sekä kartta 3). Pattereille oli rakennettu vallitukset ja ampumasolat. Alueen tarkastuksen yhteydessä näistä patteriasemista ei ole enää mitään havaittavissa. Paikalliset asukkaat kertoivat kylläkin, että alueen pelloista on aikojen kuluessa löytynyt tykinkuulia.

Jouko Pennasen (suullinen tieto 3.11.2000) käsityksen mukaan Linnan mäen pohjoisrinteeseen, nykyiselle peltoalueelle, on haudattu osa Sandelsin joukkojen kaatuneista (kartta 6). Koljonvirran maisemanhoitosuunnitelman mukaan osa näistä haudoista olisi tältä alueelta löydetty, mutta tästä minulla ei ole mitään muuta tietoa kuin tämä maininta maisemanhoitosuunnitelmassa.

Linnan kääntyvän tien ja pyörätien risteyksessä on jo aikaisemmin mainittu opastaulu, jota ei pysty enää lukemaan.

Osa Sandelsin tykistöä, kaksi patteria oli sijoitettuna Fredriksdaliin, missä myös hänen, Sandelsin, komentopaikka sijaitsi. Alueella sijaitsee nykyisin Koljonvirran sairaala, jonka rakennukset peittävät nähtävästi nämä Sandelsin asemat.

Sandelsin vetäytyttyä lokakuun lopulla Koljonvirralta, muutti venäläisten joukkojen komentaja Fredriksdaliin. Sandelsin marraskuisen hyökkäyksen yksi pääkohteista sillan lisäksi oli myös hyökätä juuri Fredriksdaliin.

Fredriksdalin mäen itärinteessä on Suomen sodan ja Sandelsin muistomerkki, joka pystytettiin vuonna 1885 (kartta 7). Muistokivi on harmaa graniittinen obeliski. Muistomerkki oli tarkoitus pystyttää aluksi sillan luo, mutta viranomaiset eivät antaneet siihen lupaa ja loppujen lopuksi muistomerkki pystytettiin Pölkkyniemeen.

3. INVENTOINNIN TULOKSET JA MAHDOLLISISTA JATKOTOIMENPITEISTÄ

Koljonvirran taisteluista ja taistelualueista on säilynyt huomattava määrä tietoa - aikalaisten kuvauksia ja karttainformaatiota - mikä huomattavasti helpotti alueen kenttäinventointia. Inventoinnin tulokset eivät paljoa poikenneet ennako-odotuksista, koska osa taistelun aikana ja sen jälkeen syntyneistä muinaismuistoista tunnettiin entuudestaan. Paikkaa on kartoitettu ja näihin karttoihin oli merkitty säilyneet jäänteet.

Hyökkäävän venäläisen osapuolen kolmen tykkipatterin sijainti tiedettiin jo ennen inventointia. Mansikkaniemen kärjessä sijaitsevat kaksi patterin vallitusta ovat hyvin säilyneet. Kohde antaa hyvät mahdollisuudet 1800-luvun alun tykkipatteriaseman tutkimiselle. Samoin Juhani Ahon museon alueella oleva patterikummun lähellä olevat painanteet lienevät oleellinen osa patterin

toimintaa minkä takia kuopanteiden ym. jäänteiden selvittäminen toisi valistusta mitä kaikkea patterin toimintaan liittyi.

Toinen erittäin hyvä kohde muodostuu Hietämäen korsujen pohjista, joita on säilynyt noin 30 kappaletta. Ne ovat pääasiassa suorakaiteen mallisia, kuudesta kahdeksaan metriä pitkiä ja neljästä kuuteen metriä leveitä. Osan leveys ja pituus ovat vain pari metriä, mutta eräiden pituus on sitä vastoin toistakymmentä metriä. Korsuissa on vieläkin selvästi nähtävissä oviaukkojen kohdat. Korsukohde tarjoaa oivan mahdollisuuden rekonstruktiokohteeksi, mikäli joku näistä rakenteista tutkittaisiin arkeologisesti. Kaivauksessa dokumentoitaisiin rakenteelliset yksityiskohdat ja näiden havaintojen perusteella voitaisiin tehdä tulkinta ja rekonstruktio 1800-luvun alun korsusta. Samalla selviäisi se, minkälainen lämmityssystemi korsuissa oli, koska venäläiset sotilaat asuivat kuoppa-asumuksissa alkutalven aikana. Tutkiminen toisi uutta tietoa siitä, miten ja minkälaisissa oloissa sotilaat viettivät leirielämänsä 1800-luvun alussa.

Kaatuneet venäläiset sotilaat haudattiin joko Koljonvirran itä- tai länsipuolelle, lisäksi heitä on myös virran pohjassa. Tällä hetkellä ainoat varmat kalmistopaikat tunnetaan Mansikkaniemen itärinteestä ja Koljonvirran leirintäalueelta. Kaatuneita on haudattu myös Hietämäen alueelle, pohjois- ja etelärinteille. Hietämäkeen haudatut ovat todennäköisesti venäläisiä. Ruotsalaisten kaatuneiden hautapaikoista ei ole täyttä varmuutta. Lokakuisen taistelun jälkeen on sellainen tieto, että osa kaatuneista haudattiin tykkipatterien alapuolelle. Tämä luultavasti tarkoittaa Linnan mäen etelärinnettä. Marraskuisessa kahakassa kaatuneet voivat olla haudattuina Hietämäen alueelle, mutta tästä ei ole mitään varmaa tietoa.

On harmi, että Sandelsin joukkojen asemista ei ole säilynyt juurikaan mitään. Tämä johtuu siitä, että Sandelsin asemat ja varsinainen taistelukenttä ovat olleet aina Suomen sodasta lähtien maanviljelyksen käytössä. Näiden 192 vuoden aikana sekä tykkiasemat että ampumahaudat ja -poterot ovat tasoittuneet ja hävinneet maanpinnalta. Ainostaan Pikku-Ii -järven rannalla olevassa pienessä metsikössä oli enää havaittavissa ruotsalaisen armeijan ampuma-asemia. Mikäli tämä kohdetta aiotaan käyttää matkailullisesti hyväksi, täytyisi alueella tehdä maisemanhoitotöitä. Lisäksi on mahdollista, että Koljonvirran leirintäalueella on maan sisällä säilynyt ainakin osa puolustajien ampumasuoja-kaivannoista.

Koljonvirran rannalta kapeana kannaksena aina Linnaan saakka ulottuvalla taistelukentällä on taistelussa kaatuneilta, haavoittuneilta ja siellä sotineilta sotilailta tippunutta ja kadonnutta tavaraa.

Alueella on myös molempien joukkojen ampumia muskettien ja tykkien kuulia ja hauleja, kranaattien sirpaleita sekä mahdollisesti aseiden osia. Jouko Pennasen (suullinen tiedonanto 3.11.2000) mukaan virtaa ruopattaessa ja nykyistä siltaa rakennettaessa löytyi virran pohjasta useita taistelun aikaisia aseita, jotka ”katosivat omille teilleen”.

Ainoastaan arkeologisen kenttätutkimuksen avulla voidaan saada vastauksia kysymyksiin, kuten millaisia ampunahaudat tai -poterot olivat taistelukäytössä, onko leirintäalueella todellakin säilyneenä ampumasuojakaivantoja, minkälaisia tarvekaluja sotilaat pitivät mukanaan, minkälaisiin korsuihin he majoittuivat, mitä sotilailta jäi jälkeensä taistelukentälle. Osa kaatuneista varmaankin ryöstettiin, mutta heidän tavaransa saattoivat ehkä kadota taistelun tiimellyksessä taistelualueelle. Kaivaukset valaisisivat ehkä hieman myös sitä vastausta vailla olevaa kysymystä, minne Sandelsin joukkot hautasivat lokakuun taistelussa kaatuneet toverinsa. Kaivaustutkimukset toisivat myös uutta tietoa Iisalmen seudun varhaisesta asutushistoriasta, sillä Jaana Luttisen (suullinen tieto 31.10.2000) mukaan Koljonvirran alue on ollut ensimmäisiä asutusalueita Iisalmen seudulla 1500-luvulla. Ehkä vielä asiakirjamateriaalista voisi löytyä vastauksia tai jotain uutta tietoa esimerkiksi sellaiseen kysymykseen kuin mihin ruotsalaiset kaatuneet haudattiin.

Koljonvirran alue on kaikkien edellä esitetyn perusteella paikallisesti ja valtakunnallisestikin tärkeä muinaismuistokohde, jota on pyrittävä kaikin tavoin suojelemaan. Aluetta on muutettu paljon historian kuluessa. Uusin Ouluntie ja leirintäalueen rakentamien ovat ehkä eniten tuhonneet maisemaa ja paikan muinaisjäännöksiä. Samoin tielaitoksen kokeilu virran itärannalla Mansikkaniemen länsirinteessä, jossa maanpinnasta on kuorittu pintakerros kokonaan pois on tuhonnut alueen arvoa. Etenkin tämän länsirinteen tutkiminen olisi hyvä tehdä mitä pikimmin.

Koljonvirran matkailullinen hyödyntäminen pitäisi tehdä maisemaa ja siinä olevia muinaisjäännöksiä kunnioittaen. Koko taistelualue, Hietämäeltä aina Linnaan saakka, pitäisi suojella merkittävänä Suomen sotahistoriaan liittyvänä muistomerkkinä ja sotilaiden hautapaikkana. Tämän takia, että säilyneet jäännökset saataisiin säilytettyä jälkipolville. Historiapolun avulla tuleville polville, matkailijoille ja paikallisille asukkaille, voitaisiin tarjota tietoa sekä Koljonvirran taistelusta että Iisalmen alueen ja koko Suomen historiasta.

Mahdolliset kaivaustutkimukset voisi liittää tukemaan paikallista lukio-opetusta esimerkiksi erillisenä arkeologian kurssina, jossa opettaisiin sekä kotiseutuhistoriaa että arkeologian perusteita. Tällainen kurssi ja kaivaukset vahvistaisivat paikallista identiteettiä, koska opiskelijat olisivat itse

etsimässä tietoa Iisalmen varhaishistoriasta, varhaisten iisalmelaisten jokapäiväisestä elämästä sekä tietysti myös Koljonvirran taistelusta - tietoa, jota palvelisi myös Koljonvirran historiapolun opasteissa, rekonstruktioissa ja mahdollisina näyttelyinä. Tutkimuksessa saatu tieto korostaisi Koljonvirran taistelun ja koko Iisalmen alueen merkitystä eräässä merkittävässä Suomen historian käännekohtassa.

Oulussa 17. marraskuuta 2000

Timo Ylimaunu

FM, tutkija

Kuva 3. Suomen sodan aikainen kanuuna ruhtinas Dolgorukin muistomerkissä.

Kuva 4. Hirsiparru, joka liittyyne 1800-luvulla rakennettuun hirsiaarkkusiltaan. Hirsi on nykyisen sillan alla.

Kuva 5. Mansikkaniemi sillalta päin nähtynä. Jossain kuvan oikeassa reunassa mäen rinteessä kaatui ruhtinas Dolgoruki.

Kuva 6. Ruhtinas
Dolgorukin
muistomerkki
Mansikkaniemellä.

Kuva 7. Taistelukenttä Linnasta päin nähtynä.

Kuva 8. Venäläisiä majoituskorsuja.

Valokuvauspäiväkirja Iisalmi Koljonvirta 26.10.-3.11.2000

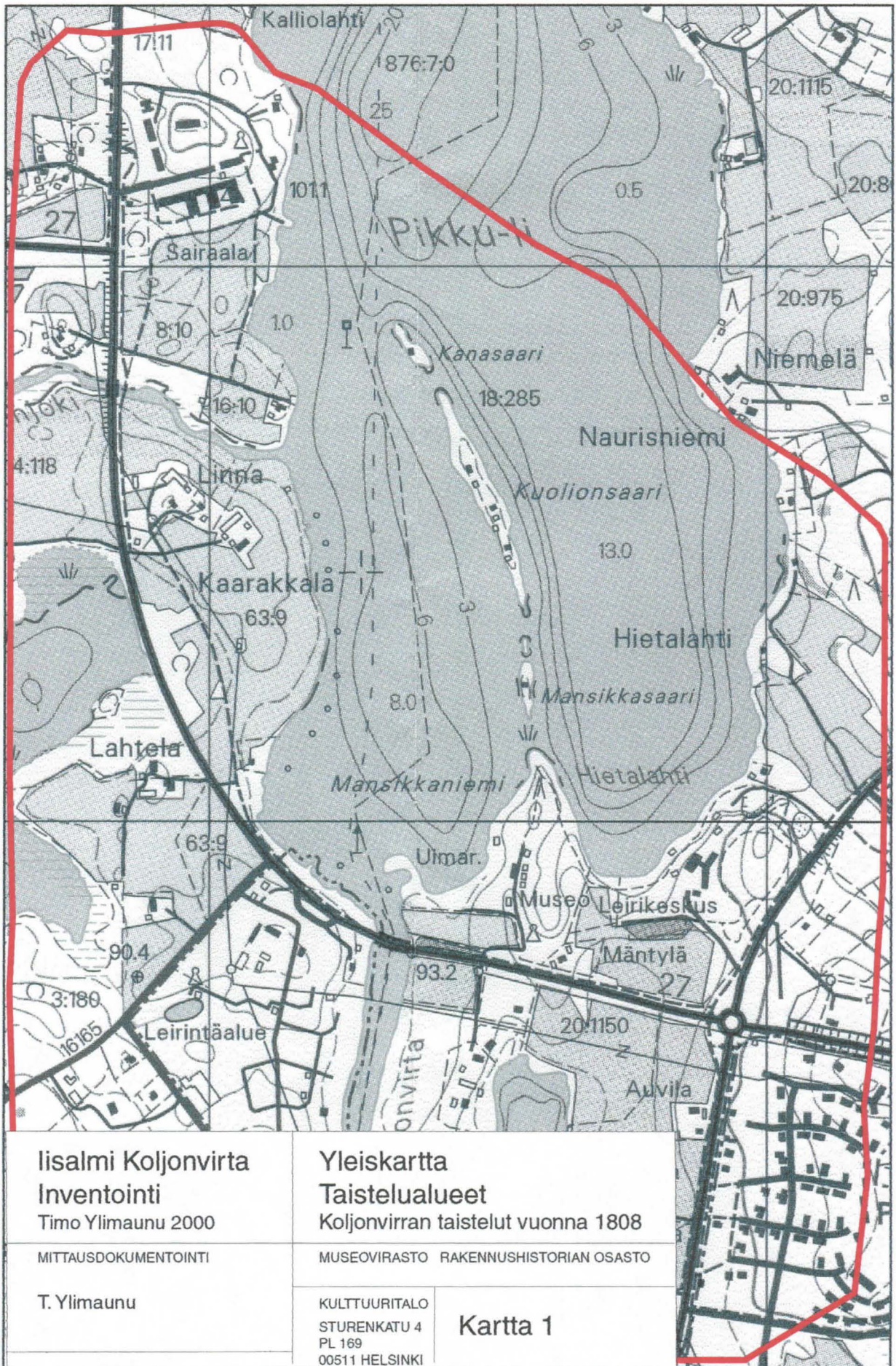
Kuvaaja: Timo Ylimaunu

N:o	KM	N:o	suunta	aihe
1.	124	623:1	etelään	Koljonvirta Linnasta päin
2.	124	623:2	länteen	Linnan länsirinne Tismiön järvelle päin
3.	124	623:3	etelään	Taistelukenttä Linnasta katsottuna ja nykyinen Ouluntie
4.	124	623:4	pohjoiseen	Linnan etelärinne, nykyinen pyörätie ja vanha Ouluntie
5.	124	623:5	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
6.	124	623:6	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
7.	124	623:7	etelään	Taistelukenttä sillalle päin
8.	124	623:8	kaakkoon	Mansikkaniemi Pikku-lin länsirannalta
9.	124	623:9	pohjoiseen	Taistelukenttää, taustalla Linna
10.	124	623:10		Kaatuneiden muistokivi Koljonvirran leirintäalueella
11.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
12.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
13.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
14.	124	623:11	pohjoiseen	Tykkiasema? Juhlakentän itärinteessä
15.	124	623:12	länteen	Mansikkaniemen länsirinne, Ouluntie ja Koljonvirran silta
16.	124	623:13	luoteeseen	Mylly, patterikumpu ja Sota-aitta
17.	124	623:14	luoteeseen	Mylly, patterikumpu ja Sota-aitta
18.	124	623:15	etelään	Sota-aitan viereiset painaumat, tykkipatteriin liittyviä kuopanteita
19.	124	623:16	länteen	Koljonvirta Mansikkaniemeltä päin
20.	124	623:17	koilliseen	Mansikkaniemi
21.	124	623:18	kaakkoon	Koljonvirta ja Koljonvirran leirintäalue
22.	124	623:19	kaakkoon	Koljonvirta ja Mansikkaniemi
23.	124	623:20	itään	Mansikkaniemi ja Mansikkasaari
24.	124	623:21	koilliseen	Mansikkasaari, Kuolionsaari ja Pikku-li
25.	124	623:22	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
26.	124	623:23	koilliseen	Rakennuksen pohja?? Pikku-lin rannassa
27.	124	623:24	kaakkoon	Ampumapotero Pikku-lin rannassa
28.	124	623:25	itään	Vallitus Pikku-lin rannassa
29.	124	623:26	koilliseen	Vallitus Pikku-lin rannassa
30.	124	623:27	kaakkoon	Pikku-lin rantapusikko, missä potero ja vallitus sijaitsevat
31.	124	623:28	luoteeseen	Kalmisto Koljonvirran leirintäalueella
32.	124	623:29	etelään	Kalmisto Koljonvirran leirintäalueella

Iisalmen Koljonvirran taistelupaikan inventoinnin kartat

Timo Ylimaunu 2000

N:o	Aihe
1.	Yleiskartta taistelualueesta
2.	Yleiskartta jalkaväen ampumasuojista
3.	Yleiskartta tykistöasemat
4.	Yleiskartta korsujen ja rakennusten pohjia
5.	Yleiskartta venäläisten korsualue
6.	Yleiskartta kalmistot ja hautaukset
7.	Yleiskartta sillan jäänteet ja muistomerkit
8.	Yleiskartta venäläisten asemat Mansikkaniemellä
9.	Yleiskartta leirintäalueen muinaisjäännökset

**Iisalmi Koljonvirta
Inventointi**

Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

Yleiskartta

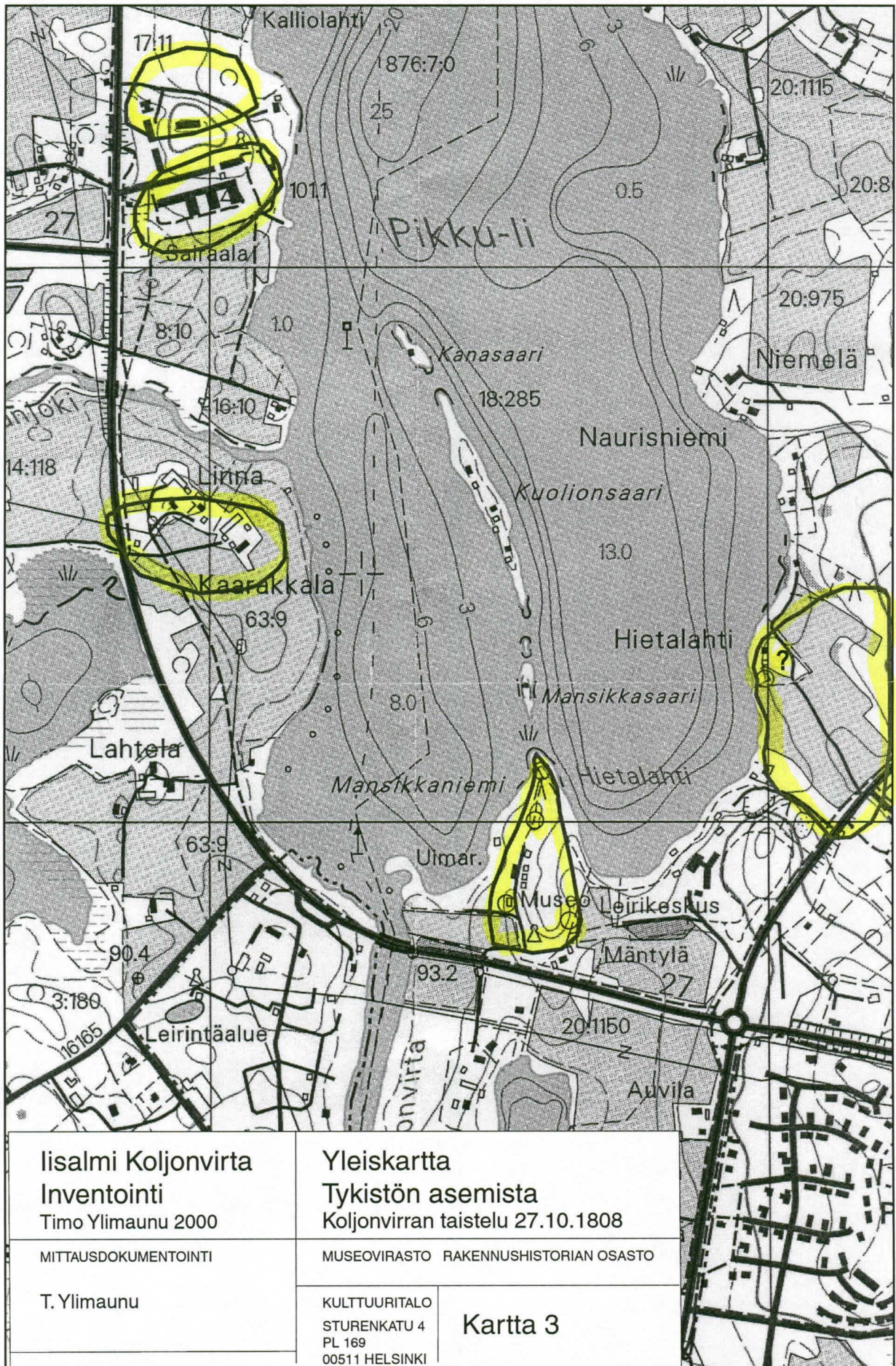
Taistelualueet

Koljonvirran taistelut vuonna 1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

Kartta 1

Iisalmi Koljonvirta
 Inventointi
 Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

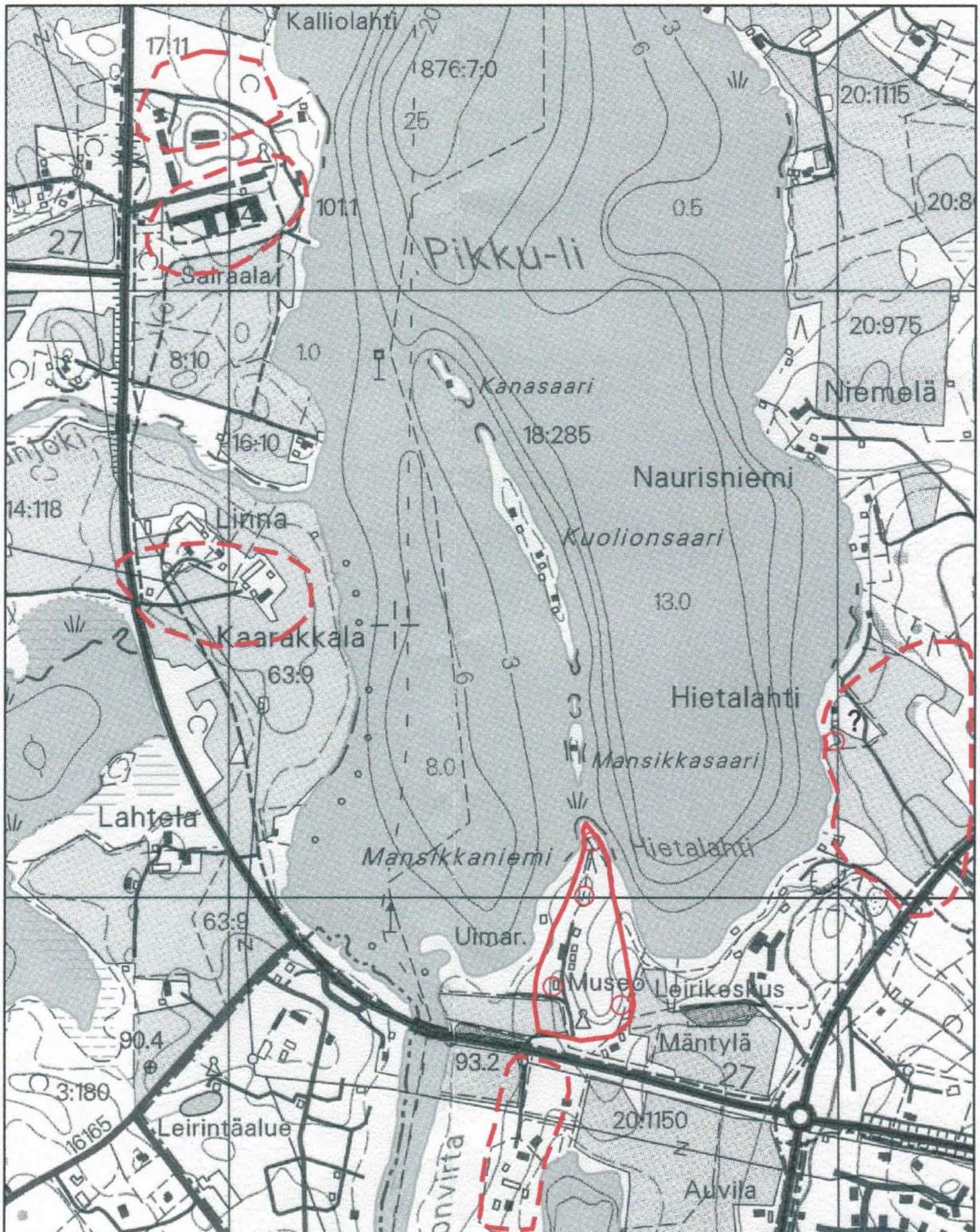
T. Ylimaunu

Yleiskartta
 Tykistön asemista
 Koljonvirran taistelu 27.10.1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
 STURENKATU 4
 PL 169
 00511 HELSINKI

Kartta 3

Iisalmi Koljonvirta
Inventointi

Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

Yleiskartta

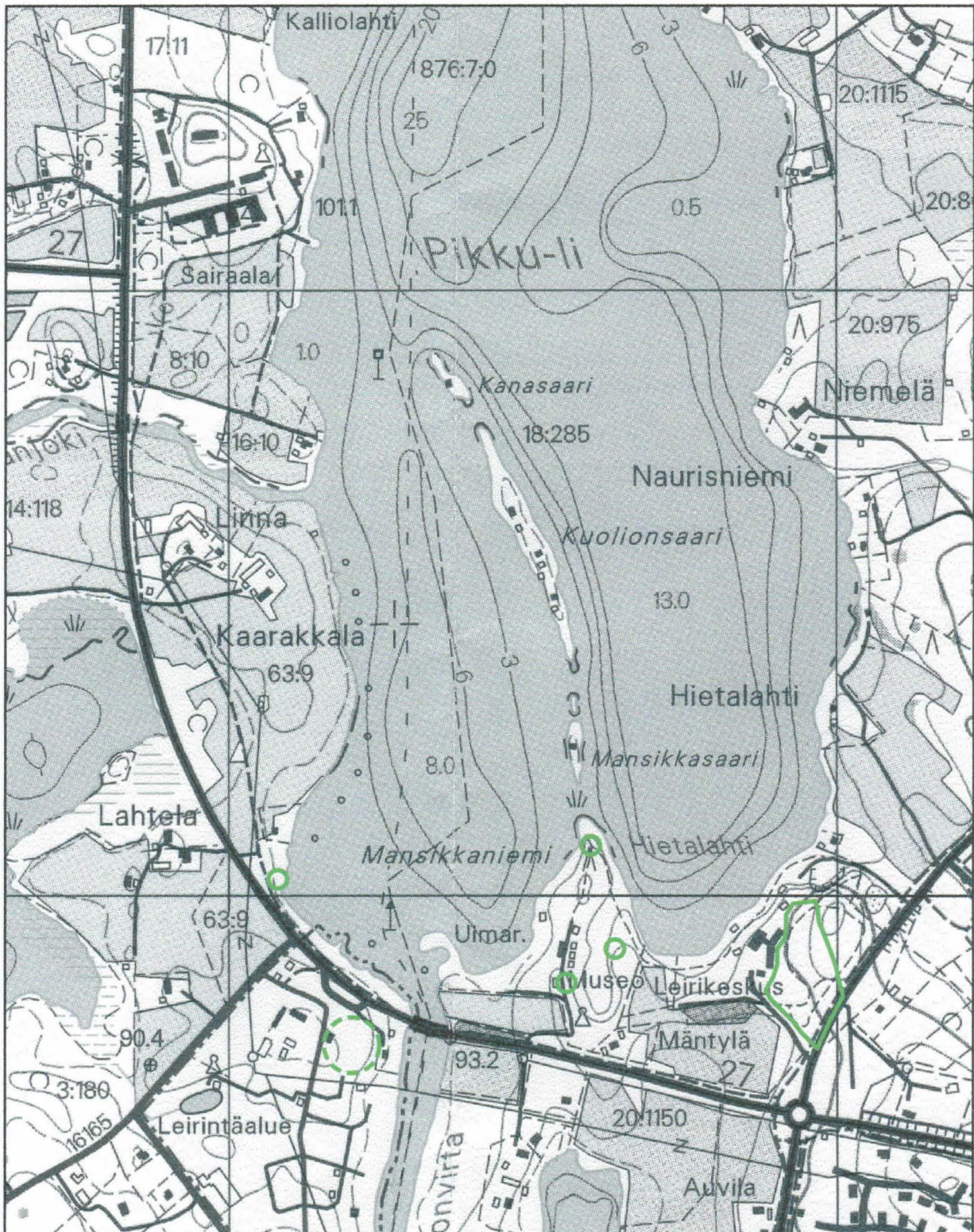
Tykistöasemat

Koljonvirran taistelu 27. 10. 1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

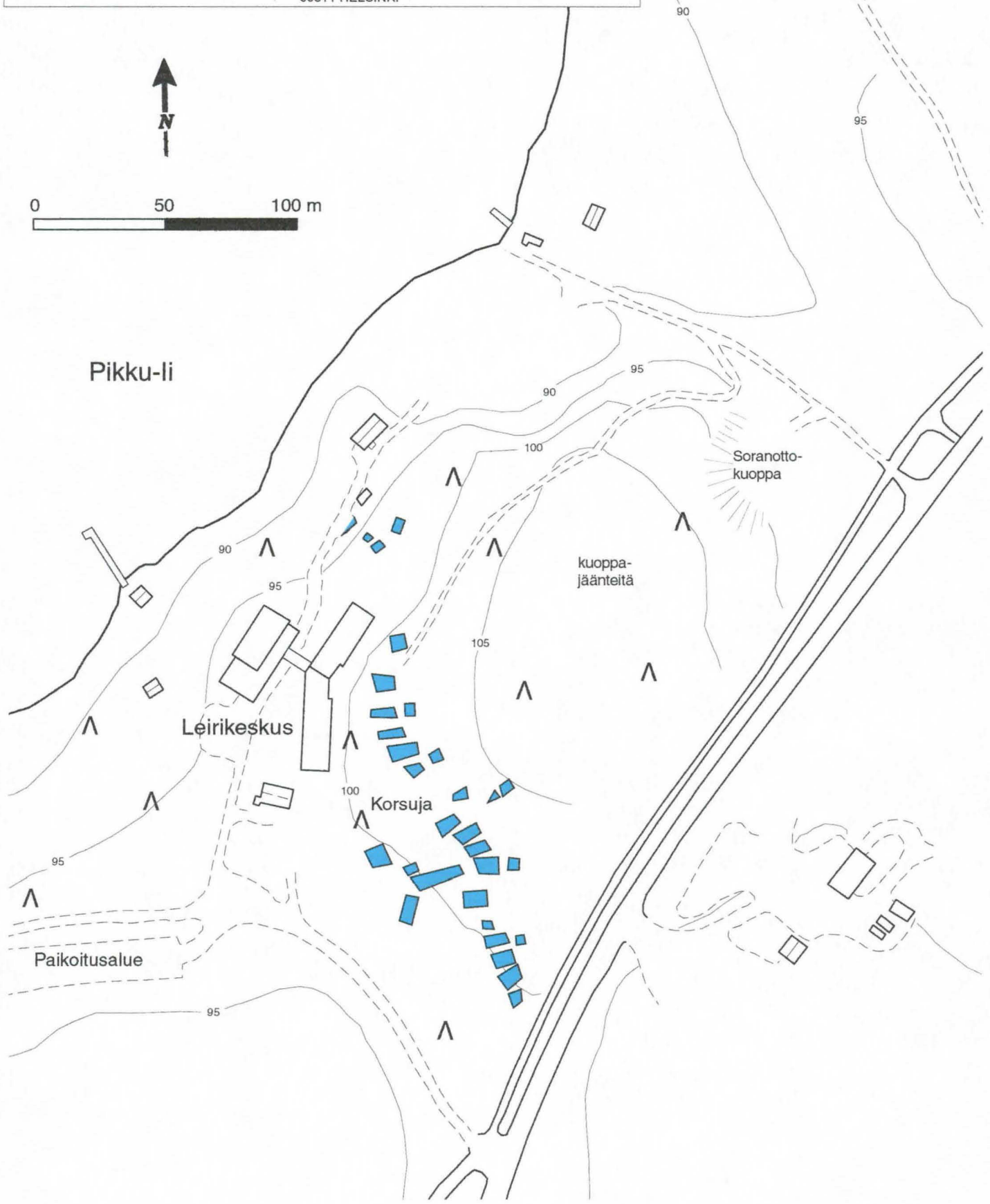
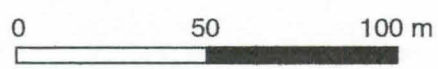
KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

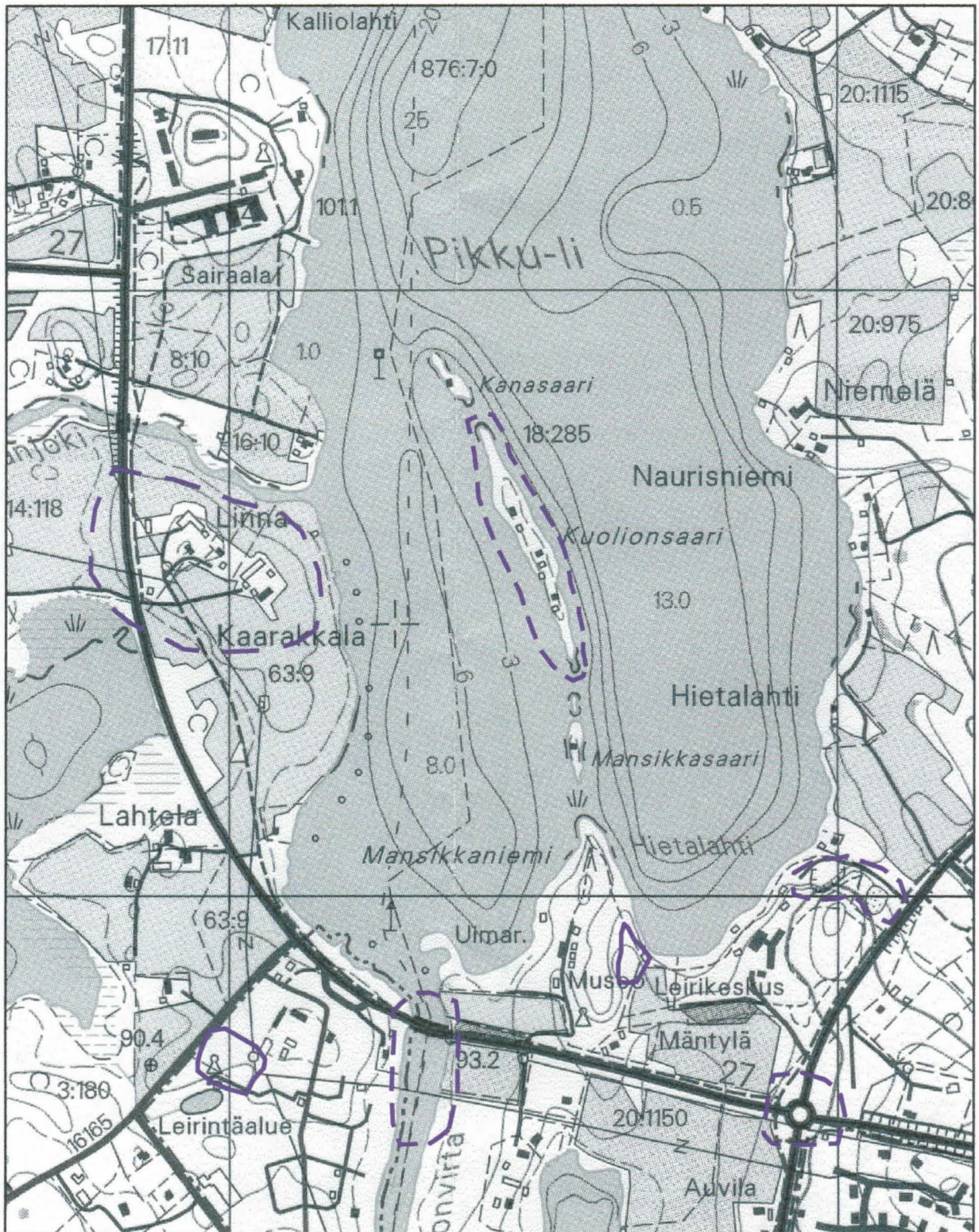
Kartta 3

<p>Iisalmi Koljonvirta Inventointi Timo Ylimaunu 2000</p>	<p>Yleiskartta, Korsujen ja rakennusten perustat Koljonvirran taistelut vuonna 1808</p>	
<p>MITTAUSDOKUMENTOINTI</p>	<p>MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO</p>	
<p>T. Ylimaunu</p>	<p>KULTTUURITALO STURENKATU 4 PL 169 00511 HELSINKI</p>	<p>Kartta 4</p>

Iisalmi Koljonvirta Hietämäki Timo Ylimaunu 2000	Yleiskartta Venäläisten korsualue Koljonvirran taistelut vuonna 1808	
MITTAUSDOKUMENTOINTI	MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO	
T. Ylimaunu	KULTTUURITALO STURENKATU 4 PL 169 00511 HELSINKI	Kartta 5

**Iisalmi Koljonvirta
Inventointi**

Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

Yleiskartta

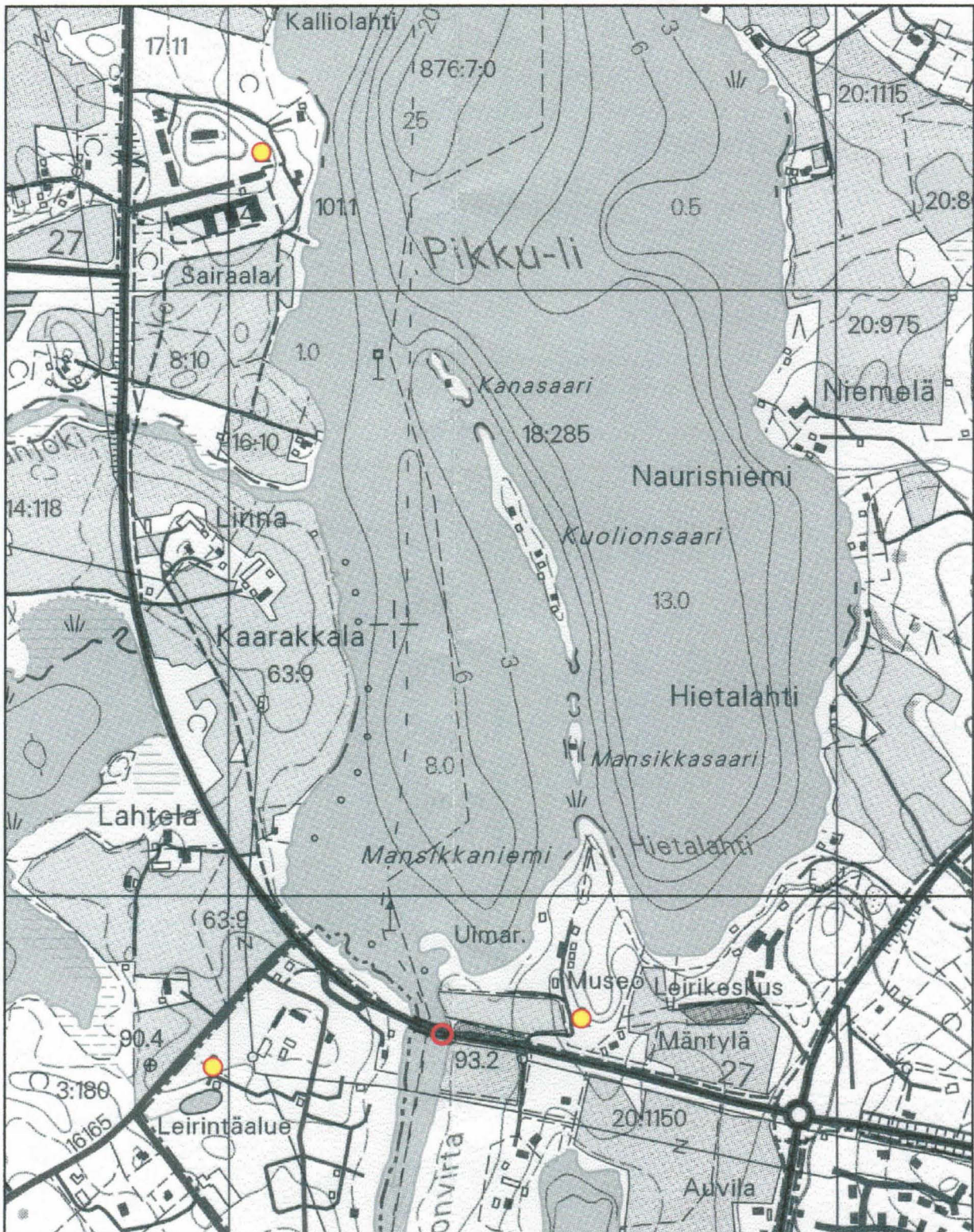
Kalmistot ja hautaukset

Koljonvirran taistelut vuonna 1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

Kartta 6

**Iisalmi Koljonvirta
Inventointi**

Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

**Yleiskartta Hirsiarkkusillan
jäänteet ja muistomerkit
Koljonvirran taistelut vuonna 1808**

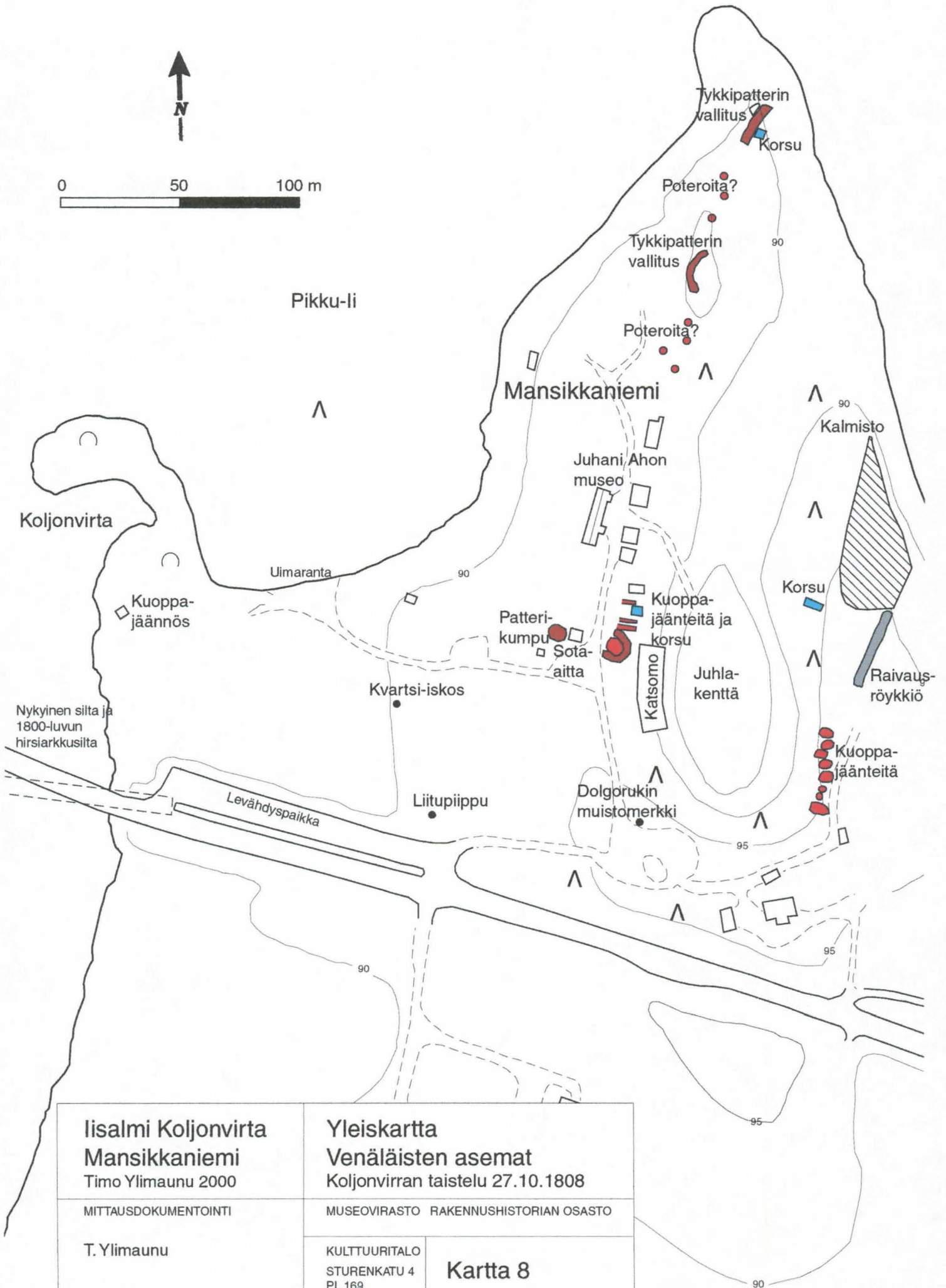
MUSEOVIIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

Kartta 7

0 50 100 m

Iisalmi Koljonvirta
Mansikkaniemi
Timo Ylimaunu 2000

MITTAUSDOKUMENTOINTI

T. Ylimaunu

Yleiskartta
Venälaisten asemat
Koljonvirran taistelu 27.10.1808

MUSEOVIRASTO RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

KULTTUURITALO
STURENKATU 4
PL 169
00511 HELSINKI

Kartta 8

Valokuvauspäiväkirja Iisalmi Koljonvirta 26.10.-3.11.2000

Kuvaaja: Timo Ylimaunu

Filmi: Dia ASA 400

N:o	KM	N:o	suunta	aihe
1.	124	623:1	etelään	Koljonvirta Linnasta päin
2.	124	623:2	länteen	Linnan länsirinne Tismiön järvelle päin
3.	124	623:3	etelään	Taistelukenttä Linnasta katsottuna ja nykyinen Ouluntie
4.	124	623:4	pohjoiseen	Linnan etelärinne, nykyinen pyörätie ja vanha Ouluntie
5.	124	623:5	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
6.	124	623:6	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
7.	124	623:7	etelään	Taistelukenttä sillalle päin
8.	124	623:8	kaakkoon	Mansikkaniemi Pikku-lin länsirannalta
9.	124	623:9	pohjoiseen	Taistelukenttää, taustalla Linna
10.	124	623:10		Kaatuneiden muistokivi Koljonvirran leirintäalueella
11.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
12.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
13.				Dolgorukin muistomerkki POISTO
14.	124	623:11	pohjoiseen	Tykkiasema? Juhlakentän itärinteessä
15.	124	623:12	länteen	Mansikkaniemen länsirinne, Ouluntie ja Koljonvirran silta
16.	124	623:13	luoteeseen	Mylly, patterikumpu ja Sota-aitta
17.	124	623:14	luoteeseen	Mylly, patterikumpu ja Sota-aitta
18.	124	623:15	etelään	Sota-aitan viereiset painaumat, tykkipatteriin liittyviä kuopanteita
19.	124	623:16	länteen	Koljonvirta Mansikkaniemeltä päin
20.	124	623:17	koilliseen	Mansikkaniemi
21.	124	623:18	kaakkoon	Koljonvirta ja Koljonvirran leirintäalue
22.	124	623:19	kaakkoon	Koljonvirta ja Mansikkaniemi
23.	124	623:20	itään	Mansikkaniemi ja Mansikkasaari
24.	124	623:21	koilliseen	Mansikkasaari, Kuolionsaari ja Pikku-li
25.	124	623:22	pohjoiseen	Taistelukenttä ja Linna
26.	124	623:23	koilliseen	Rakennuksen pohjia?? Pikku-lin rannassa
27.	124	623:24	kaakkoon	Ampumapotero Pikku-lin rannassa
28.	124	623:25	itään	Vallitus Pikku-lin rannassa
29.	124	623:26	koilliseen	Vallitus Pikku-lin rannassa
30.	124	623:27	kaakkoon	Pikku-lin rantapusikko, missä potero ja vallitus sijaitsevat
31.	124	623:28	luoteeseen	Kalmisto Koljonvirran leirintäalueella
32.	124	623:29	etelään	Kalmisto Koljonvirran leirintäalueella

29 kpl